

Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Разова спеціалізована вчена рада Інституту української мови Національної академії наук України (м. Київ) прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки на підставі прилюдного захисту дисертації «Моделювання й типологія мовної картини світу носіїв сучасних українських діалектів» за спеціальністю 035 Філологія 20 лютого 2024 року.

Дячук Віра Романівна, 1993 року народження, громадянка України, освіта вища: закінчила у 2018 році Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за спеціалізацією «українська мова та література» і здобула ступінь магістра за кваліфікацією «філолог-дослідник, викладач української мови у закладах вищої освіти».

Із 1.11.2023 року до цього часу – молодший науковий співробітник відділу діалектології Інституту української мови НАН України.

Дисертацію виконано в Інституті української мови Національної академії наук України (м. Київ).

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови П. Ю. Гриценко.

Здобувач має 5 одноосібних наукових публікацій за темою дисертації, із них 1 стаття в закордонному періодичному науковому виданні, 4 статті в наукових фахових виданнях України.

1. Дячук В. Р. Сміслові елементи концепту *мати* в похідних від іменників *мати* й *неня* в українських середньонаддніпрянських та гуцульських говірках. *Gwary Dziś*. Poznań, 2023. Vol. 16. S. 53–64.

2. Дячук В. Р. Номінативне поле концепту *батьки* в мовній картині світу гуцулів. *Записки з українського мовознавства*. Одеса, 2023. Вип. 30. С. 242–253.

3. Дячук В. Р. Репрезентація під концепту *Мати Божя* в сучасних середньонаддніпрянських та гуцульських говірках. *Українська мова*. 2023. № 2 (86). С. 116–131.

4. Дячук В. Р. Вербалізація концепту *мати* в середньонаддніпрянських та гуцульських говірках: спроба зіставлення. *Мовознавчий вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Черкаси, 2022. Вип. 32. С. 35–45.

5. Дячук В. Р. Семантичний простір концепту як джерело інтерпретації його змісту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Київ, 2022. 1 (31). С. 12–16.

У дискусії взяли участь голова спеціалізованої вченої ради, члени спеціалізованої вченої ради та учасники прилюдного захисту.

Голова спеціалізованої вченої ради – **Сюта Галина Мирославівна**, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України (Позитивно оцінила концепцію, зміст, висновки, підкреслила актуальність вирішеної проблеми. Висловила міркування, що, зважаючи на методику структурування концепту *мати* і наявність у дисертації підконцепту *Мати Божя*, доцільним у межах аналізу концепту *батько* був би розгляд підконцепту *Бог-Отець*).

Опонент – **Глуховцева Катерина Дмитрівна**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології та загального мовознавства ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Позитивно оцінила зміст і результати дисертаційного дослідження і висловила окремі зауваження: 1. Дисертація виграла б, якби в ній послідовніше було виділено численні варіанти лексем, найчастіше вживані у словниковому складі говірок, як-от: у середньонаддніпрянському ареалі поширені акцентуаційні варіанти ¹*татко* і *тат*¹*ко*, хоч у тексті дисертації аспірантка оперує лише варіантом ¹*татко* (див., наприклад, с. 312). 2. Дисертантка стверджує, що лінгвалізація концептів передбачає виявлення його вербалізаторів, до яких дослідниця відносить значну кількість лексичних засобів. Цей ряд могли б доповнити вторинні номени, одиниці, уживані в сім'ї як мовній спільноті по відношенню до батька чи матері з метою експресивізації мовлення чи надання йому меліоративного відтінку, як-от: *наше сонечко, наша зірочка* (про матір) тощо).

Опонент – **Гороф'янюк Інна Валентинівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, заступник декана з наукової роботи факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла

Коцюбинського. Позитивно оцінивши концепцію, зміст, висновки, висловила дискусійні міркування: 1. Не завжди можемо погодитися з виділеними дисертанткою концептуальними ознаками. Зокрема, у структурі підконцепту *Мати Божя* виділено концептуальні ознаки ‘Марія – жінка, яка народила дитину’ та ‘Марія – жінка, яка народила Ісуса Христа’. Сумнів у доцільності їх диференціації закрався з огляду на ілюстративний матеріал: мікротексти *Пре|чиста |Д’іво, |Мати, хо|ди до нас до |хати; Стрічене. То я вам не скажу, то кажут, шо стрічаєтси зима з літом, а то шо стріласа Матка з Ісусом Христом* (с. 120) не переконують у вербалізації концептуальної ознаки ‘Марія – жінка, яка народила сина’. 2. Викликає сумнів доцільність виділення КО ‘працелюбний батько’ в структурі концепту *батько*. Вербалізована вона лише одним засобом: *великий труженік: м·ій |бат’ко був |самий с|тарший / в·ін був ве|ли|к·ій т|ружен’ік / ма... дер|жав ха|з’айство* (с. 155). Тим більше, що дослідниця виокремлює її тільки в мовотворчості середньонаддніпрянців, без підкріплення фольклорним чи етнографічним матеріалом. Вважаємо, що цю концептуальну ознаку варто об’єднати з КО ‘батько – чоловік, який дбає про дитину’. 3. Суперечливими вважаємо окремі приклади для ілюстрацій когнітивних смислів аналізованих концептів, наприклад, 1) на с. 73-74 дисертантка ілюструє КО ‘мати, яка виховує дитину без чоловіка’, подаючи приклад *лаг·ідна йак |мати |р’ідна*, якому, очевидно, місце в описі КО ‘чуйна мати’; 2) мікротекст на с. 158 «*батько подивився на дітей – він не обов’язково б’є, не треба бити: він подивився – діти знають зась. Всьо. Значить, тато подивився строго – робиш не те, значить, ти повинен присісти. І ніколи не втручатись*» чудово ілюстрував би КО ‘батько – охоронець порядку’; 3) на с. 138 наведено уривок етнографічних записів В.О. Шухевича, де функціонує демінутив *матінка* та словосполука *старша матка* на позначення бджоли-цариці, як репрезентант КО ‘мати – жінка, яка здатна народжувати’, вважаємо, що він є релевантним для окреслення КО ‘мати – керівна особа в сім’ї’).

Рецензент – **Коць Тетяна Анатоліївна**, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України. Позитивно оцінила теоретичні та практичні здобутки дисертантки і висловила окремі зауваження: 1. У дисертації репрезентовано багатомірну класифікацію назв *матері* у середньонаддніпрянському

говорі, серед яких *терміни спорідненості, усічені форми, присвійні синтаксичні конструкції, двокомпонентні номінації, усталені конструкції, утворення з виразною позитивною оцінкою, фразеосполуки, порівняльні звороти, метафоричні номінації* тощо. Зауважимо, що ці поняття належать до різних класифікацій – структурної, семантичної, граматичної, стилістичної. Їх поділ у межах загальної класифікації сприяв би упорядкуванню названих лінгвістичних термінів. Це б дозволило уникнути зарахування деяких одиниць до синонімічних понять. Наприклад, вислів *прийн'ати за мат'ір* подано в переліку усталених конструкцій і фразеосполук. Чіткий поділ мінімізував би деякі неточності, напр. не зовсім коректне поняття *утворення з виразною позитивною оцінкою* (*мамочка, матінка*) (с. 55), оскільки є загальновідомі термінологічні назви – зменшено-пестливі форми або демінутиви. 2. Для з'ясування мовної картини світу, очевидно, не настільки важлива структура номінацій, однослівні вони чи двослівні, як текстова семантика, наприклад, у протиставленні сакрального і профанного: *с'в'а'та 'мати Пок'р'івон'ко / пок'рий мо'йу гол'івон'ку / хоч т'р'анкойу / хоч ган'ч'іркойу / хоч чим не'бут'* (с. 79); мовної пам'яті богослужбової церковнослов'янської спадщини: *Днесь раждає причиста Панна; / Бог во шопе между скоте, / Христос спочива, / Бог во плоте* (с. 81). Для гуцульських діалектів покажемо вживання слова *Матка* у фольклорі: *Стріченє. То я вам не скажу, то кажут, шо стрічаєтси зима з літом, а то шо стріласа Матка з Ісусом Христом* (с. 120). Для цього мовного ареалу характерне збереження язичницьких вірувань, закодованих у християнських обрядах, зокрема в пересторогах поєднання Богоматері з водною стихією, де, за повір'ям, вона чатує на втоплеників (с. 125). 3. У дисертації наведено приклади з фольклорних та етнографічних джерел. Було б інформативно, якби були порівняння з сучасними віруваннями гуцулів: зберігся їх відголос чи ні.).

Рецензент – **Кислюк Лариса Павлівна**, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України. У дискусійній частині висловила такі міркування: 1. В.Р. Дячук використовує низку термінів-синонімів на позначення репрезентантів концепту: *ключове слово як вербалізатор концепту, ім'я концепту, базова номінація концепту, ім'я-репрезентант концепту, слово-назва концепту,*

лексема-ім'я концепту. Але викликає запитання особливість подання у дисертації аналізованих концептів не за прийнятими загальними правилами. Хотілося би знайти в тексті мотивацію: що саме спричинило таке написання (курсивом і з малої букви), і чи має авторка свою позицію й аргументи щодо цього? 2. У висновках до розділів подано кількісні підрахунки семантичних сфер та концептуальних смислів, які реалізують переважно периферійні зони системи номінацій концептів, а також кількості дериватів із кореневими морфами ключових слів концептів для обох досліджуваних діалектних ареалів. Однак, інтерпретація кількісних підрахунків у тексті не дає відповіді на запитання, чи підрахунки й кількісні дані дозволяють робити висновки про певні переваги у вербалізації конкретного концепту у відділених говірках, чи все таки вони не є корелятами значущості самого концепту в картині світу діалектоносіїв?).

Результати голосування:

«За» – 5 членів ради,

«Проти» – немає.

Утрималися – немає.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує **Дячук Вірі Романівні** ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Голова спеціалізованої
вченої ради

 Сjuta Г.М.

Опонент
бере участь у засіданні ради
з використанням засобів відеозв'язку
в режимі реального часу та погоджується
із затвердженням рішення

Глуховцева К.Д.

Опонент
бере участь у засіданні ради
з використанням засобів відеозв'язку
в режимі реального часу та погоджується
із затвердженням рішення

Гороф'янюк І.В.

Рецензент

бере участь у засіданні ради
з використанням засобів відеозв'язку
в режимі реального часу та погоджується
із затвердженням рішення

Коць Т.А.

Рецензент

бере участь у засіданні ради
з використанням засобів відеозв'язку
в режимі реального часу та погоджується
із затвердженням рішення

Кислюк Л.П.